

ської діяльності, її раціоналізації і автоматизації.

Прикладом існування економічної логіки як комплексу формально-логічних досліджень структури наукового знання щодо об'єктів і процесів може бути розробка методами, що супроводжують і здійснюють оцінку еволюції економічного розвитку окремих країн.

Історичний досвід показує, що найтривалішим був процес утворення економічних основ суспільного буття. Їх ринковими механізмами забезпечено формування ринкової моделі господарювання, а потреба подолання суперечностей і вад ринкової економіки зумовила необхідність дотримання соціальної орієнтації.

На сучасному етапі держава не визначилася зі своїми пріоритетами у сфері корпоративних прав, не проявляє зацікавленості у масовому залученні капіталів у конкретні галузі АПК. Таким чином, капітали в певних сферах конкурують не між собою, а із зовнішнім середовищем, яке для України не досить сприятливе.

Зважаючи на унікальні особливості функціонування АПК, важливою є оптимізація тенденцій впливу реформ на аграрний бізнес, зокрема оптимізація потенційних можливостей корпоративних підприємств, форм державної підтримки сільськогосподарських товаропроductорів в умовах формування ринкового середовища і адаптації аграрного виробництва до світових стандартів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Азізов С. П. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах / С. П. Азізов, П. К. Канінський, В. М. Скупій. – К. : ІАЕ, 2002. – С. 116–122.
2. Гальперін С. Б. Механізм аналізу і прогнозу діяльності корпоративних систем / С. Б. Гальперін, М. В. Дорднева, Ю. В. Мішин. – Новгород, 2001. – 57 с.

УДК 332.122+338.4

## МОДЕЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Т. М. Білоусько, кандидат економічних наук

В умовах ринкових відносин у наш час одним із важливих ресурсів життєзабезпечення суспільства є продукція агропромислового комплексу. Рівень продовольчого споживання та його структура визначає не тільки умови відтворення й ефективного використання трудових ресурсів держави, але і впливає безпосередньо на її економічну безпеку. В свою чергу, цей рівень опосередковується системою соціально-економічних чинників, які визначаються продовольчою та макроекономічною політикою держави, є наслідком ринкової трансформації всієї економіки країни. Трансформація структури регіональної економіки в сільськогосподарському виробництві зумови-

ла суттєвий перерозподіл земельних ресурсів і майна на користь селянського та фермерського господарства, що сприяло мотивації праці та підприємництва у нових власників. Висловлюється гіпотеза, що саме цей сектор може зробити суттєвий внесок у вирішення продовольчої проблеми. Проте невизначеним залишається сільський сектор продовольчого комплексу, де є власні переробні цехи, млини, крупорушки, олійні тощо. В цьому контексті дуже важливою є оцінка ефективності продовольчого комплексу села та сільських районів, розуміння статусу підприємств, які є виробниками продовольства з позицій монополії територіальної громади на сировинні ресурси,

...і середнього підприємств харчової про-  
... підприємствами харчової про-  
... ефективного механізму забез-  
... безпеки України як кра-  
... економікою передбачає ство-  
... спроможного продовольчого  
... структурою вироб-  
... в умовах міжнародної еконо-  
... та глобалізації випускати ви-  
... конкурентоспроможну продукцію,  
... потреби населення у продуктах  
... належний рівень продовольчої

... дослідженнями економічних  
... розвитку продовольчого комплексу  
... агропромислового комплексу України  
... займаються в Науковому центрі  
... аграрної економіки», у Раді з ви-  
... продуктивних сил України НАН Украї-  
... «Інститут економіки та прогнозування  
... України», Інституті регіональних до-  
... НАНУ та інших провідних науко-  
... України. В них основна увага  
... проведенню аграрної реформи,  
... принципів аграрної політики,  
... відносин власності та соціаль-  
... сфери села. Значний внесок у розвиток  
... та методології зазначених досліджень  
... зокрема, Б. М. Данилишин [1],  
... Дейнеко [1], В. Г. Андрійчук, А. С. Ли-  
... [2, 3], В. М. Трегубчук [4], І. І. Луки-  
... [5], П. Т. Саблук [5], Б. Й. Пасхавер та ін.  
... наукових праць присвячений факторному  
... в АПК і, зокрема, економічному моде-  
... [1, 2].

Метою статті є моделювання продовольчо-  
... комплексу сільського регіону для вирішення  
... проблеми регіональної продовольчої безпеки  
... удосконалення організаційно-господарсько-  
... й економічного механізму формування фін-  
... джерел наповнення бюджетів різно-  
... рівня з урахуванням соціально-економічних  
... пріоритетів і агроекологічних чинників.

Для вирішення цих проблем було висуну-  
... завдання — побудувати моделі економічно-  
... розвитку та стратегії удосконалення роз-  
... міщення продовольчого комплексу сільського  
... сектора.

Для вивчення проблеми розвитку і роз-  
... міщення галузей продовольчого комплексу  
... регіону необхідними є імітаційні моделі, які  
... дозволяють оцінити множину варіантів. Ак-  
... тualність моделювання обумовлена двома  
... чинниками: по-перше, завершенням рефор-  
... мування відносин власності у базовій галузі  
... продовольчого комплексу (ПК) і сегментаці-  
... єю галузевих ринків продовольства; по-друге,  
... формуванням новітніх можливостей викорис-  
... тання комп'ютерних технологій і моделюван-  
... ня економічного простору.

Методологія дослідження регіонального  
... продовольчого комплексу та агропромисло-  
... вого комплексу (АПК) країни базується на  
... постулатах економіко-математичного моде-  
... лювання. Регіональна економічна модель — це  
... парадигма (карта, опис, схема, граф) або про-  
... образ (зразок) системи об'єктів оригіналу.  
... Модель є віддзеркалення реального світу, а  
... тому вона є інструментом, на якому імітують  
... реальні економічні процеси. Стосовно продо-  
... вольчого комплексу (ПК) моделювання має не  
... тільки географічні (регіональні), а й інші, зок-  
... рема галузеві та секторні особливості. Кон-  
... структивна модель має відобразити інтеграль-  
... ні ознаки реальних економічних процесів,  
... стан, динаміку та розвиток у регіональному,  
... секторному та галузевому просторі, а також  
... у їх взаємозв'язку. На системному макрорівні  
... регіонів ідеться про проблеми сталого розвит-  
... ку, складної взаємодії суспільства та природи.  
... Відображення в моделях поведінки систем  
... становить наукову основу розробки програм  
... сталого розвитку, яка дає змогу замінити по-  
... літику методичних спроб і помилок на політи-  
... ку прагматичного вибору варіантів розвитку.  
... В економіці розрізняють три типові моделі:  
... економічної бази, економетричні та «витрати  
... — випуск».

Регіональний АПК моделюється у по-  
... слідовності від територіальної організації  
... об'єктів господарювання або територіальних  
... господарських систем (господарств) до еконо-  
... міко-математичної моделі «витрати — вироб-  
... ництво». Невід'ємними компонентами моделі  
... регіонального АПК є первинні сільськогоспо-  
... дарські ресурси, зокрема рілля, природні кор-  
... мові угіддя, багаторічні насадження, худоба

і птиця – активна частина продуктивних сил виробництва.

Найбільш змістовною для певної територіальної системи сільськогосподарського господарства може бути модель «витрати – випуск з ресурсами», яка наочно показує не тільки

баланси валового обсягу продукції галузей і структуру земельних, речових і трудових сурсів, які формують уявлення про виробли галузі та його поточні витрати у процесу (рис.).

| Групи галузей і сільськогосподарської продукції                           | Витрати в галузях сільського господарства |                                     |                                  | Товарна продукція галузей      | Валова продукція галузей      |
|---------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------|-------------------------------------|----------------------------------|--------------------------------|-------------------------------|
|                                                                           | землеробство                              | тваринництво                        | допоміжне виробництво            |                                |                               |
| Зерно<br>Цукровий буряк<br>Олійні<br>Картюпля<br>Овочі, фрукти<br>Кормові | Насіння, втрати                           | Продукція на корм худобі та птиці   | Продукція на корм робочій худобі | Товарна продукція землеробства | Валова продукція землеробства |
| Худоба, птиця<br>Молоко<br>Яйця<br>Вовна<br>Інші види                     | Органічні добрива                         | Яйця інкуб., Молоко телятам, втрати | –                                | Товарна продукція тваринництва | Валова продукція тваринництва |
| Роботи послуги                                                            | Оранка, транспорт                         | Енергія, Вода тощо                  | Транспорт тощо                   | Ринок послуг                   |                               |
| Ресурси                                                                   |                                           |                                     |                                  |                                |                               |
| Земельні<br>Трудові<br>Речові і інші                                      | Рілля<br>Праця<br>Знаряддя                | Пасовища<br>Праця<br>Обладнання     | –<br>Праця<br>Машини             |                                |                               |

Рис. Модель «витрати – випуск з ресурсами» для системи галузей сільського господарства в АПК

У приведеній схемі виділені основні чинники формування галузевої структури сільського господарства. Границі між галузевими ознаками і галузями є рухомими. Тому для того, щоб утримувати певну схему комбінацій і обмежити рамки галузей, виділені чотири рівні агрегування ознак, а саме: основні групи галузей виробництва; галузеві групи; галузі; галузеві технологічні процеси. Від основного сільськогосподарського виробництва виділяють супутні, допоміжні та технічно допоміжні галузі.

Галузі сільськогосподарського виробництва агрегуються з технологічних процесів і можуть бути визначені на мпожинах ознак:

- виробництво будь-якої продукції землеробства;
- виробництво будь-якої кінцевої продукції тваринництва;
- галузі з виробництва двох супутніх продуктів можуть визначатися як за кінцевим, так і супутнім продуктом;

- насінництво відрізняють від товарного виробництва продукції землеробства;
- селекційну роботу у тваринництві, вирощування худоби та птиці на плем'я відокремлюють від товарного виробництва;
- виробництво продукції землеробства на зрошувальних або осушених землях може бути виділене у самостійні галузі.

Структурними одиницями територіального сільського господарства є колективні сільськогосподарські підприємства і держгоспи, селянські (фермерські) господарства й особисті підсобні господарства населення, міжгосподарські формування і інші організації інфраструктури.

Територіальна організація сільськогосподарського виробництва передбачає визначення спеціалізованих зон і спеціалізації підприємств. Чинником такого поділу є попит на внутрішньому регіональному ринку, міжрайонний (міжрегіональний) попит на про-



... а також експортний потенціал ... для отримання валюти. Але сільське ... не може бути надто спеціалізо- ... зокрема в землеробстві. З іншого боку, ... багатогалузевого господарства не ви- ... себе економічно, якщо не виділя- ... притетні напрями діяльності. З огляду на ... основні, супутні та допоміжні ... в рамках господарських формувань. На- ... слід наголосити на тому, що концентра- ... виробництва та землекористування не по- ... передувати концентрації капіталу, тобто ... рівню розвитку продуктивних сил ... . Порушення цього правила призводить ... результатів банкрутства.

Основні галузі виробництва в gospodar- ... формуваннях – це такі галузі, які визна- ... стандартизований рівень надходжень ... кінцевої продукції цього форму- ... . Визнаним є 50-відсотковий рівень та- ... надходжень для визначення спеціалізації ... . Якщо цей рівень не досягається ... з товарних продуктів, то господарство ... можна вважати спеціалізованим. Стандар- ... спеціалізація – надійне обґрунтуван- ... сподаткування, інших напрямів фіскальної ... політики.

Додаткові (супутні) галузі створюють з ме- ... задоволення попиту основних галузей або ... утилізації її відходів.

Допоміжні галузі – це галузі, які виконують ... роботи та функції, корисні для інших га- ... . Мета створення таких підрозділів може ... бути визначена з необхідності утилізувати від- ... допоміжних галузей.

Технічні допоміжні галузі виконують робо- ... промислового характеру для підтримання у ... робочому стані засобів виробництва.

Сільськогосподарське підприємство низо- ... ланкою виробництва в рамках регіональ- ... ного поділу. Воно повинно мати всі елементи ... продуктивних сил галузі, бути юридично й ... економічно незалежним.

Особливістю сільськогосподарського ви- ... робництва і його продуктивних сил є те, що ця ... галузь найбільш тісно взаємодіє з живою при- ... родою, залежить від природно-кліматичних ... умов і має справу з біологічними елементами ... довкілля: землею, як біологічним об'єктом,

рослинним і тваринним світом у частині куль- ... турних рослин і домашніх видів худоби, птиці, ... звірів тощо.

Головним засобом виробництва в сільсько- ... му господарстві є земля. Якість ґрунтів, кліма- ... тичні умови, вологозабезпечення, умови ланд- ... шафту є вирішальними чинниками організації ... розміщення галузей сільськогосподарського ... виробництва. Ці чинники можуть бути відне- ... сені до рангу географічних і створюють групу ... обмежень на виробничий профіль, галузеву ... структуру, концентрацію і спеціалізацію ви- ... робництва. Природно-кліматичні умови зу- ... мовляють сезонність виробництва в галузях ... землеробства. Вони визначають можливість ... безперервності процесу праці у тваринництві.

Природно-сільськогосподарський район, ... який є первинною одиницею розподілу при- ... родного середовища, віддзеркалює основні ... кластерні ознаки: тип рельєфу, агро типи ґрун- ... тів, єдність показників суми активних темпе- ... ратур, еродованість земель, засоленість, під- ... топленість тощо. Чинники родючості ґрунтів ... вимірюються потужністю родючого покриву, ... кислотністю і вмістом гумусу у ґрунті.

Щільність населення і демографічна ситу- ... ація утворює другу групу чинників, які визна- ... чають галузеву структуру ПК і сільськогос- ... подарського виробництва. Низька щільність ... населення є чинником напруженості балансів ... праці в сільському господарстві, обмеженого ... попиту на його кінцеву продукцію. Висока – ... призводить до негативного явища надлишку ... робочої сили в галузі та зменшення зайнятості ... сільського населення.

На третє місце варто поставити розвиток ... шляхового господарства і транспорту. Тран- ... спорт у сільському господарстві в умовах ... енергетичної кризи стає серйозним чинником ... обмеження виробництва. Особливо це стосу- ... ється тих видів продукції, які мають обмеже- ... ний термін зберігання, вимагають спеціалізо- ... ваного перевезення тощо.

Віддаленість до залізничних станцій, ... пунктів оптових закупок зерна, підприємств ... переробної промисловості має вирішальне ... значення при розміщенні виробництва. Але ... особливістю сільського господарства є те- ... риторіальна організація, яка об'єктивно роз-

різніє умови транспортування. Тому велике значення має будівництво шляхів із твердим покриттям за рахунок перерозподілу доходів рентного походження.

В інтересах кінцевого споживача маркетинг повинен будуватися на засадах скорочення транспортних витрат сільського господарства. Віддалені від транспортних мереж господарства мають розвиватися за окремими схемами поєднання галузей виробництва. Ці моделі повинні будуватися за критерієм мінімальних перевезень.

Визначення соціально-економічних пріоритетів розвитку регіонального ПК становить уявлення системи задач, вирішення яких пов'язане з певною сукупністю обмежень і заходів досягнення поставленої мети. Серед ключових задач треба назвати стабілізацію і пожвавлення економіки АПК. Відповідно до цього слід розділити стабілізаційний період з переліком своїх задач і період пожвавлення, для якого зміниться їх сутність.

Нарешті, пріоритетним є інформаційний напрям моделювання ПК. Саме інформація може стати чинником ринкової поведінки товаровиробників, вибору форм господарювання, реструктурування виробництва та посівних площ тощо.

Класифікація галузей сільського господарства має позитивістську пізнавальну та нормативну функції. Вона використовується для моделювання господарських формувань, планування їх діяльності, аналізу чинників ефективності використання земельних ресурсів, визначення результатів господарської діяльності тощо. З огляду на таку прагматику, класифікаційними ознаками можуть бути:

- номенклатура валової і кінцевої продукції галузі (продукти праці);
- особливості технології, засобів виробництва і предметів праці;
- форм господарювання і секторного поділу виробничої сфери.

Продуктовий підхід є найбільш поширеним при аналітичному моделюванні економіки. При аналізі виробництва, управління. З огляду на багатосекторні моделі важливими є виділення основних, допоміжних і супутніх виробництв, які виробляють продукцію проміжного та кінцевого попиту.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Продовольчий комплекс України: стан і перспективи розвитку / [Дейнеко Л. В., Ковалко А. О., Коренюк П. І., Шелудько Е. І.] ред. чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишин. – К. : Наукова думка, 2007. – 276 с.
2. Лисецький А. С. АПК: методологія планування розвитку регіонів / А. С. Лисецький // Вісник економіки України. – 2000. – № 5. – С. 59–66.
3. Лисецький А. С. Продовольча безпека України: теорія, методологія, емпіричний аналіз / Лисецький А. С. – К. : Оріони, 2005. – 320 с.
4. Трегубчук В. М. Продовольча безпека в контексті національної безпеки держави / Трегубчук В. М. – К. : ІЕ, 1999. – 56 с.
5. Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України : наукова доповідь / НАН України. Інститут економіки. УААН Інститут аграрної економіки. Методична наукова рада НАНУ та УААН з питань агропромислового комплексу ; за ред. І. І. Бікімова та П. Т. Саблука. – К., 2000. – 60 с.